

Θεόδωρος Πάγκαλος(Ιαν 1878-1952)-Γεώργιος Κονδύλης(Αυγ 1879-1936)

Κατηγορία: [1922](#)

26 Ιανουαρίου 2022

Από: Αντιστράτηγο ε.α. Ιωάννη Κρασσά

«Η εξουσία δέν διαφθείρει τούς ανθρώπους, οί άνθρωποι διαφθείρουν τήν εξουσία». Γουίλιαμ Γκάντις (1922-1998) Άμερικάνος συγγραφέας.

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ

Οι Στρατηγοί Θεόδωρος Πάγκαλος και Γεώργιος Κονδύλης επέδειξαν σημαντική στρατιωτική και πολιτική δράση. Κατά την περίοδο από το 1922 έως το 1936, η εμπλοκή τους στα πολιτικά δρώμενα διαμόρφωσε το πολιτικό σκηνικό και κατεύθυνε την ιστορική πορεία της Ελλάδος. Οι δύο συνομήλικοι αξιωματικοί, διακρίνονταν για την θάρρος τους, το εκρηκτικό ταπεραμέντο τους και για την αποφασιστικότητά τους. Ο Πάγκαλος προέρχονταν από εύπορη αστική οικογένεια. Ο Κονδύλης γεννήθηκε στην επαρχία, είχε πέντε αδέρφια και ο πατέρας του ήταν δημόσιος υπάλληλος. Οι πορείες τους υπήρξαν παράλληλες, σε κάποιο σημείο συναντήθηκαν, αλλά τελικά συγκρούστηκαν.

Το Ξεκίνημα

Ο πατέρας του Πάγκαλου(Δημήτριος) ήταν ιατρός και είχε εκλεγεί βουλευτής Αττικοβοιωτίας^[1], με το κόμμα του Χαριλάου Τρικούπη. Αποφοίτησε από την Πρότυπο Ιωνίδειο Σχολή του Πειραιώς, δεν έγινε δεκτός στην Σχολή Ναυτικών Δοκίμων και γράφτηκε στην ιατρική σχολή Αθηνών, όπου παρακολούθησε τα μαθήματα επί διετία. Το 1897 εισήχθη στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, από όπου αποφοίτησε το 1890, ως Ανθυπολοχαγός Πεζικού, πρώτος στην τάξη του, θέση την οποία κατείχε καθ' όλη την διάρκεια της φοιτήσεώς του. Υπήρξε συμμαθητής με τον Πρίγκιπα Ανδρέα και τον Αλέξανδρο Οθωναίο.

ΣΣΕ 1898 Ο Πάγκαλος ξαπλωμένος, πίσω του ο Οθωναίος.

Στη πίσω σειρά στο μέσον ο Πρίγκιπας Ανδρέας.

Ο Θεμιστοκλής Κονδύλης υπήρξε δημόσιος οικονομικός υπάλληλος, ενώ ο Γεώργιος ήταν το τέταρτο από τα έξι παιδιά του. Οι συχνές μεταθέσεις του πατέρα του είχαν ως αποτέλεσμα να γεννηθεί στον Προυσσό Ευρυτανίας^[2], να τελειώσει το Δημοτικό σχολείο Τρικάλων, τα οποία θεωρούσε πατρίδα του και στην συνέχεια να φοιτήσει στο Γυμνάσιο Αγρινίου. Ο 17χρονος Κονδύλης εγκατέλειψε την τελευταία τάξη του Γυμνασίου, χωρίς την συγκατάθεση των γονέων του και κατατάχθηκε ως εθελοντής στο στρατό, προκειμένου να πολεμήσει στην Κρητική Επανάσταση του 1897. Μέχρι το 1903 είχε προαχθεί στον βαθμό του Επιλοχίου. Από το 1904 έως το 1908 συμμετείχε στον Μακεδονικό Αγώνα στην περιοχή της Καστοριάς και του Μοναστηρίου, όπου και τραυματίστηκε στον πνεύμονα. Το 1906 εργάστηκε ως δάσκαλος στο Σαμάκοβο^[3] της Ανατολικής Θράκης με το ψευδώνυμο «Νικόλαος Ζάγκας», ενώ παράλληλα ίδρυσε επιτροπές σε διάφορες πόλεις της Θράκης, για την ανάσχεση της Βουλγαρικής διεισδύσεως. Το 1908, μετά την επανάσταση των Νεότουρκων επέστρεψε στην Ελλάδα, όπου προήχθη σε Ανθυπασπιστή.

Ο Κονδύλης Μακεδονομάχος

Το Στρατιωτικό Κίνημα του 1909

Η βαριά ήττα του 1897 ενεφύσησε σε όλους τους Έλληνες, αλλά περισσότερο στους στρατιωτικούς την ευθύνη εξαλείψεως της εθνικής αισχύνης. Τον Ιούλιο του 1908, στο σπίτι του Υπολοχαγού Πάγκαλου συγκεντρώθηκαν 8 κατώτεροι Αξιωματικοί^[4], οι οποίοι υπέγραψαν πρωτόκολλο τιμής για την διόρθωση των κακώς κειμένων στην χώρα, μιμούμενοι το κίνημα των Νεότουρκων του 1908^[5]. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε την ιδρυτική πράξη του Στρατιωτικού Συνδέσμου(ΣΣ). Ο Συνταγματάρχης (ΠΒ) Νικόλαος Ζορμπάς αποδέχτηκε την πρόσκληση να αναλάβει αρχηγός του συνδέσμου. Τον Ιαν του 1910, Πάγκαλος ανέλαβε γραμματέας στην Διοικούσα Επιτροπή του ΣΣ.

Θ. Πάγκαλος

Γ. Κονδύλης

Ο Κονδύλης εντάχθηκε στον Σ.Σ, όπου πιθανόν να συναντήθηκε για πρώτη φορά με τον Πάγκαλο. Ήταν και οι δύο τριάντα χρονών, μοιραζόντουσαν τα ίδια πιστεύω και είχαν τις ίδιες φιλοδοξίες. Την 14^η Αυγ. 1909 τριμελής επιτροπή[6] του Σ.Σ υπέβαλε στον Πρωθυπουργό Δημήτριο Ράλλη[7] το πρόγραμμά του προς εφαρμογή από την κυβέρνηση. Ο Ράλλης όχι μόνο αρνήθηκε να την συναντήσει, αλλά διέταξε την προφυλάκιση δέκα μελών του ΣΣ. Η ενέργειά του είχε ως αποτέλεσμα, την 02:00 της 15^{ης} Αυγούστου 1909, να εκραγεί στρατιωτικό κίνημα, το οποίο έμεινε στην ιστορία ως «Κίνημα του Γουδή ή του 1909», ή «Επανάσταση του 1909[8]». Ο Πάγκαλος ήταν από τους πρώτους που υποστήριξε την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Την 10^η Ιαν. 1910, ο Στέφανος Δραγούμης διαδέχθηκε τον Μαυρομιχάλη στην πρωθυπουργία και κήρυξε εκλογές για την 10^η Αυγ. 1910. Ο Σ.Σ διαλύθηκε επισήμως την 10^η Μαρτίου 1910. Στις εκλογές της 10^{ης} Αυγ 1910, ο Ελευθέριος Βενιζέλος εκλέχθηκε για πρώτη φορά βουλευτής και την 6^η Οκτ 1910, ορκίσθηκε Πρωθυπουργός της Ελλάδος[9].

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι

Ο Λοχαγός(ΠΖ) Πάγκαλος έλαβε μέρος στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο(Α΄ ΒΠ) και πολέμησε τόσο στην Μακεδονία όσο και στην Ήπειρο, ενώ στον Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο(Β΄ ΒΠ), ως Διοικητής του 9^{ου} Τάγματος Ευζώνων απελευθέρωσε το Σιδηρόκαστρο.

Κατά τον Α΄ ΒΠ ο Ανθυπολοχαγός(ΠΖ) Κονδύλης συμμετείχε στις μάχες του μετώπου της Μακεδονίας και της Ηπείρου. Τον Μάιο του 1913 προήχθη σε Υπολοχαγό και κατά τον Β΄ ΒΠ συμμετείχε στις μάχες του Κιλκίς-Λαχανά και της Κρέσνας. Το Μάιο του 1914 προήχθη σε Λοχαγό κατ' απόλυτο εκλογήν. Όταν ο Γεώργιος Ζωγράφος[10] ανακήρυξε την Αυτόνομη Πολιτεία της Βορείου Ηπείρου[11], ο Κονδύλης συμμετείχε εθελοντικά στις δυνάμεις των αυτονομιστών ως Διοικητής Τάγματος στην περιοχή της Κορυτσάς.

Εθνικός Διχασμός

Τον Αυγ του 1916, τόσο ο Πάγκαλος, όσο και ο Κονδύλης, μετά το «Κίνημα της Εθνικής Αμύνης[12]», τάχθηκαν με τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Την 17^η Ιου 1917, ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος, μετά από απαίτηση των Γάλλων, αποσύρθηκε του θρόνου χωρίς όμως να παραιτηθεί. Τον διαδέχθηκε ο δευτερότοκος γιός του Αλέξανδρος. Ο Βενιζέλος έγινε ο απόλυτος κύριος της καταστάσεως. Ο Πάγκαλος τοποθετήθηκε προσωπάρχης στο Υπουργείο Στρατιωτικών, φροντίζοντας για την απομάκρυνση των «βασιλικών αξιωματικών από όλες τις καίριες θέσεις».

Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συμμετείχαν στις επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού στο Μακεδονικό Μέτωπο κατά των Γερμανικών και των Βουλγαρικών Δυνάμεων, μαζί με τις δυνάμεις της Αντάντ[13]. Ο Συνταγματάρχης Πάγκαλος διετέλεσε Διοικητής Πεζικού στην 1^η Μεραρχία Πεζικού(ΜΠ), υπό τον Υποστράτηγο Κωνσταντίνο Νίδερ[14]. Τον Σεπτέμβριο του 1918, η Μεραρχία ενήργησε στο μέτωπο της Κεντρικής Μακεδονίας(περιοχές Κιλκίς και Σερρών), τεθείσα υπό την διοίκηση του XVI Βρετανικού Σώματος Στρατού. Την 30η Μαΐου 1918, ο Αντισυνταγματάρχης (ΠΖ) Κονδύλης συμμετείχε ως Δκτης του 1^{ου} Συντάγματος Σερρών στην μάχη του Σκρά Ντι Λέγκεν[15].

Πάγκαλος - Νίδερ

Κονδύλης (1918) Α΄ ΠΠ

Η Εκστρατεία στην Ουκρανία

Ο Βενιζέλος προκειμένου να αποδεχθεί η Γαλλία τις διεκδικήσεις της Ελλάδος στην Μικρά Ασία και στην Ανατολική Θράκη, απέστειλε στην Μεσημβρινή Ρωσία το Α΄ ΣΣ(I, II, XIII ΜΠ) υπό τον Υποστράτηγο Νίδερ. Από τον Ιανουάριο έως τον Ιούνιο του 1918 το ελληνικό εκστρατευτικό σώμα πολέμησε στο πλευρό των Συμμάχων κατά των Ρώσων Μπολσεβίκων, οι οποίοι επιδίωκαν την προσάρτηση της Ουκρανίας^[16]. Ο Αντισυνταγματάρχης(Ανχης) Κονδύλης συμμετείχε στην Εκστρατεία έχων την διοίκηση του 33^{ου} Συντάγματος (ΠΖ) της XIII ΜΠ. Στην ίδια μεραρχία ανήκε και το 5/42 Σύνταγμα Ευζώνων υπό τον Ανχη(ΠΖ) Νικόλαο Πλαστήρα. Οι δύο μονάδες συμμετείχαν σε κοινές επιχειρήσεις στις οποίες διακρίθηκαν. Τον Ιούνιο του 1918, το Α΄ ΣΣ μεταφέρθηκε στην Σμύρνη.

Μικρασιατική Εκστρατεία

Στην Μικρασιατική Εκστρατεία ο Συνταγματάρχης Πάγκαλος υπηρέτησε στην θέση του Επιτελάρχου της Στρατιάς (8 Ιου-11 Νοε 1920), με Διοικητή τον Αντιστράτηγο Λεωνίδα Παρασκευόπουλο. Ο Συνταγματάρχης Κονδύλης έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις ως Δκτης του 3^{ου} Συντάγματος Πεζικού της XIII^{ης} ΜΠ. Μετά την ήττα του Βενιζέλου στις εκλογές της 5^{ης} Νοε 1920, αμφότεροι αποστρατεύθηκαν. Ο Πάγκαλος μετέβη στη Αθήνα, ενώ ο Κονδύλης στην Κωνσταντινούπολη, όπου ίδρυσε την Οργάνωση Αμύνης στα πρότυπα της Θεσσαλονίκης του 1916, με σκοπό την επαναφορά του Βενιζέλου και την εκδίωξη του Κωνσταντίνου.

Μετά την Μικρασιατική καταστροφή

Την 6^η Σεπ 1922 οι τελευταίοι Έλληνες στρατιώτες εγκατέλειψαν ηττημένοι την Μικρά Ασία. Την 15^η Σεπ 1922 το στρατιωτικό κίνημα, των Συνταγματάρχων Νικολάου Πλαστήρα, Στυλιανού Γονατά και Αντιπλοιάρχου Δημητρίου Φωκά, ανέλαβε την εξουσία της χώρας. Ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος εγκατέλειψε την χώρα και τον διαδέχθηκε ο υιός του Γεώργιος ο Β΄. Τόσον ο Πάγκαλος, όσο και ο Κονδύλης επανήλθαν στην ενεργό υπηρεσία. Το νέο καθεστώς συνέλαβε τον πρωθυπουργό και μέλη της προηγούμενης κυβερνήσεως. Την 16^η Σεπ 1922 η «Επαναστατική Επιτροπή» ανακοίνωσε ότι, η εθνοσυνέλευση που θα προέκυπτε από τις επόμενες εκλογές, θα αποφάσιζε για την παραπομπή των συλληφθέντων σε δίκη.

Την 26^η Σεπτεμβρίου, μετά από απόφαση των κινηματιών, ο Πάγκαλος διενήργησε ανάκριση και παρέπεμψε στο στρατοδικείο με την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας τους: Δημήτριο Γούναρη, πρώην Πρωθυπουργό και Υπουργό δικαιοσύνης, Πέτρο Πρωτοπαπαδάκη, πρώην Πρωθυπουργό και Υπουργό Οικονομικών, Νικόλαο Στράτο, πρώην Πρωθυπουργό και Υπουργό Εσωτερικών, Νικόλαο Θεοτόκη πρώην Υπουργό Στρατιωτικών, Γεώργιο Μπαλατζή πρώην Υπουργό Εξωτερικών, Αντιστράτηγο Γεώργιο Χατζηανέστη, τέως Διοικητή της Στρατιάς Μικράς Ασίας, Υποστράτηγο Ξενοφώντα Στρατηγό πρώην υπουργό συγκοινωνιών και Υποναύαρχο Μιχαήλ Γούδα πρώην υπουργό των Τ.Τ.Τ (Ταχυδρομείων, Τηλέγραφων, Τηλεφωνικής Υπηρεσίας). Η δίκη του επαναστατικού στρατοδικείου, του οποίου προέδρευε ο αντιστράτηγος Αλέξανδρος Οθωναίος διεξήχθη από 31 Οκτ. έως 15 Νοε 1922, στο κτίριο της παλαιάς βουλής. Οι κατηγορούμενοι κρίθηκαν ένοχοι ως εκ προθέσεως υπαίτιοι της Μικρασιατικής καταστροφής και για τους έξι πρώτους επιβλήθηκε η ποινή του θανάτου, ενώ στον Στρατηγό και τον Γούδα η ποινή της ισόβια κάθειρξης. Την 15^η Νοε, οι έξι εκτελέστηκαν δια τυφεκισμού στου Γουδή (στον χώρο μπροστά από τον Ιερό Ναό της «Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού» στο Δήμο Παπάγου-Χολαργού). Μετά από χρόνια δήλωσε ότι: *«Οι έξι εκτελεσθέντες υπήρξαν μοιραία κατ' ανάγκη θύματα στο βωμό της πατρίδος σε κρίσιμες στιγμές»*.

Την 19^η Νοε 1922, η κυβέρνηση μετά από υπόδειξη του Πάγκαλου, παρέπεμψε σε δίκη τον Πρίγκιπα Ανδρέα με την κατηγορία, ότι προκάλεσε την κατάρρευση του μετώπου κατά της επιχειρήσεις προς Άγκυρα τον Αυγ του 1921. Η δίκη διήρκησε μία ημέρα και καταδικάσθηκε σε έκπτωση από τον βαθμό του, δήμευση της περιουσίας του και σε ισόβια υπερουσία (εξορία)^[18].

Η Στρατιά του Έβρου

Την 14^η Νοε 1922, ο Πάγκαλος διορίσθηκε Υπουργός Στρατιωτικών στην κυβέρνηση Γονατά, θέση την οποία διατήρησε μέχρι την 12 Δεκ, οπότε προήχθη σε Αντιστράτηγο και ανέλαβε την Διοίκηση της Στρατιάς του Έβρου. Το συνονθύλευμα των διασωθέντων μονάδων από την Μικρασιατική καταστροφή τις μετέτρεψε σε αξιόμαχο σύνολο 10 Μεραρχιών Πεζικού και 1 Μεραρχίας Ιππικού, συνολικής δυνάμεως 110.000 ανδρών. Η Στρατιά του Έβρου διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο, διότι αποτέλεσε την δύναμη για την ανάσχεση της τουρκικής

επιθετικότητας, αλλά και το μοχλό πίεσεως για τον περιορισμό των τουρκικών διεκδικήσεων στην διάσκεψη που ακολούθησε για την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης. Ο Συνταγματάρχης Κονδύλης ανέλαβε διοικητής της Μεραρχίας Κρήτης.

Η Συνθήκη της Λωζάννης

Οι εργασίες της διασκέψεως της Λωζάννης άρχισαν την 21^η Νοε 1922, με σκοπό την υπογραφή συνθήκης ειρήνης μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου, Γαλλίας, Ιταλίας, Ρουμανίας, Ιαπωνίας, Σερβίας και της Ελλάδος, με την Τουρκία. Η χώρα μας εκπροσωπείτο από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος μετά την ήττα του στις εκλογές της 20^{ης} Νοε 1920, είχε εγκαταλείψει την Ελλάδα. Ήταν η μόνη συνθήκη του Α΄ΠΠ, την οποία οι σύμμαχοι της «Εγκαρδίου Συνεννόσεως», την υπέγραψαν ως ηττημένοι. Ο νικητής Κεμάλ Ατατούρκ υπαγόρευσε τους όρους της. Ο Βενιζέλος αντικαταστάθηκε μετά από απόφαση των αρχηγών του στρατιωτικού κινήματος, από τον υπουργό εξωτερικών Απόστολο Αλεξανδρή, πλην όμως συνέχισε να παραβρίσκεται στις διαπραγματεύσεις.

Οι υπερφίαλες αξιώσεις της Τουρκίας αφενός (παράδοση του στόλου, καταβολή υπέρογκου αποζημιώσεως, εκδίωξη Ελλήνων, αποπομπή του Πατριαρχείου από την Κωνσταντινούπολη) και το διεθνές κλίμα αφετέρου, είχαν δημιουργήσει αρνητικό κλίμα για την χώρα μας. Την 24^η Μαΐου η Ελλάδα έδωσε διήμερη προθεσμία, προκειμένου να άρει η Τουρκία τις απαιτήσεις για πολεμικές επανορθώσεις, αλλιώς θα αποχωρούσε από την σύσκεψη. Ο Πάγκαλος έλαβε εντολή την 27^η Μαΐου να εξορμήσει προς κατάληψη της Ανατολικής Θράκης. Την 26^η Μαΐου ο Ινονού δήλωσε ότι η Τουρκία θα παραιτείτο της καταβολής αποζημιώσεων, εφόσον η Ελλάδα αναγνωρίσει ως δίκαιο το αίτημά της, αναλάβει μέρος του οθωμανικού δημοσίου χρέους και παραχωρήσει στην Τουρκία το τρίγωνο του Κάραγατς[19]. Ο Βενιζέλος συμφώνησε. Ο Πάγκαλος με τον αρχηγό του Στόλου Αντιναύαρχο Αλέξανδρο Χατζηκυριάκο διαφώνησαν με την συνθήκη και σχεδίασαν να επιτεθούν αυτοβούλως προς ανακατάληψη της Ανατολικής Θράκης. Το τηλεγράφημα που απέστειλαν προς Βενιζέλο και τον Αλεξανδρή αντανάκλούσε την δυσφορία τους, «*Αρχηγοί Στρατού και Στόλου, πενθούντες από χθες εκφράζουν την βαθειάν λύπη των, αίροντες εφεξής την προς την αντιπροσωπεία εμπιστοσύνη των*». Ο Πάγκαλος κινήθηκε δυναμικά με σκοπό την κατάληψη της εξουσίας. Όταν ο Πλαστήρας πληροφορήθηκε τις κινήσεις του, τοποθέτησε στην θέση του τον Αντιστράτηγο Μαυρομιχάλη Πιερράκο και τον υποχρέωσε σε παραίτηση. Ο Κονδύλης παραιτήθηκε επίσης με σκοπό να πολιτευθεί.

Το Κίνημα Λεοναρδόπουλου, Γαργαλίδη, «Η Αντεπανάσταση»

Την 21^η Οκτ 1923, οι Υποστράτηγοι Γεώργιος Λεοναρδόπουλος, και Παναγιώτης Γαργαλίδης, μαζί με τον Συνταγματάρχη Γεώργιο Ζήρα[20], κινήθηκαν προς ανατροπή της «Επαναστατικής Κυβερνήσεως». Οι κινηματίες στην προκήρυξή τους προς τον ελληνικό λαό επικαλούνταν ως σκοπό του πραξικοπήματος την αποκατάσταση της πολιτικής ομαλότητας, την διενέργεια εκλογών και την απεμπλοκή του στρατού από την διακυβέρνηση της χώρας. Παρά τα ευγενή κίνητρα, ο κύριος λόγος του εγχειρήματος ήταν η πικρία που αισθάνονταν, λόγω του παραγκωνισμού τους από τον Πλαστήρα. Ο Λεοναρδόπουλος τέθηκε υπό την διοίκηση του Πάγκαλου ενώ ήταν 10 χρόνια αρχαιότερος του. Η απομάκρυνση του Πάγκαλου τους έπεισε να κινηθούν. Η προετοιμασία του κινήματος υλοποιήθηκε από την αντιβενιζελική «οργάνωση των ταγματάρχων[21]», Ο Ιωάννης Μεταξάς απόστρατος πλέον, ήλθε σε επαφή με τους ταγματάρχες και τους συμβούλευσε να ελέγξουν πρώτα την πρωτεύουσα, εάν ήθελαν να επιτύχουν[22]. Οι στασιαστές προσδοκούσαν την κατάρρευση της «Επαναστατικής Κυβερνήσεως» στην αναγγελία και μόνο της κινήσεως στρατιωτικών μονάδων εναντίον τους. Αντέγραψαν το κίνημα του Πλαστήρα ένα χρόνο πριν, χωρίς όμως να αντιληφθούν ότι η τότε κυβέρνηση είχε καταρρεύσει κάτω από το βάρος της μικρασιατικής τραγωδίας.

Γαργαλίδης

Λεοναρδόπουλος

Ο Πάγκαλος προσήλθε αυτοβούλως στο Γραφείο του Πρωθυπουργού Γονατά και τον έπεισε να μην διαπραγματευθεί με τους κινηματίες. Τον ανακάλεσαν στην ενέργεια και ανέλαβε Αρχηγός Στρατού. Ο Κονδύλης ανέλαβε την διοίκηση της Μεραρχίας Κρήτης και συγκέντρωσε υπό τις διαταγές όλες τις πιστές στην κυβέρνηση μονάδες στην Μακεδονία. Την 23^η Οκτ στον Γαλλικό ποταμό στην περιοχή Νάρρες(νοτίως Νέας Φιλαδέλφειας), νίκησε τις υπέρτερες σε αριθμό δυνάμεις του Σχη Ζήρα. Εντός δύο ημέρων έθεσε υπό τον έλεγχό του όλη την Βόρειο Ελλάδα. Στην συνέχεια κατήλθε στην Αττική και στο Κιθαιρώνα νίκησε τις δυνάμεις των κινηματιών Για την ταχύτατη δράση του τον αποκάλεσαν «Κεραυνό». Ο Κονδύλης προήχθη σε Υποστράτηγο. Σύμφωνα με τον Γρηγόριο Δαφνή, Ο Πλαστήρας εισηγήθηκε την προαγωγή του στον Γονατά λέγοντας, *«να τον κάνουμε στρατηγό για να γλυτώσουμε απ' αυτόν»*.

Σε σύντομο χρόνο η κυβέρνηση έθεσε υπό τον έλεγχό της όλη την Ελλάδα πλην της Πελοποννήσου. Οι επικεφαλής του πραξικοπήματος μαζί με τα τμήματα που κινήθηκαν για την κατάληψη των Αθηνών παραδόθηκαν τελικά στην κυβέρνηση την 27^η Οκτ. 1923^[23]. Ο Μεταξάς φοβούμενος για την ζωή του, διέφυγε στην Ιταλία από την Πάτρα επιβιβασθείς σε νορβηγικό φορτηγό πλοίο.

Η καταστολή του κινήματος Λεοναρδόπουλου-Γαργαλίδη έκλεισε την αυλαία της στρατιωτικής δράσεως του Πάγκαλου και του Κονδύλη. Οι δύο άνδρες εγκατέλειψαν τα πεδία των μαχών, αναζητούντες πεδίο δόξης λαμπρό στο στίβο της πολιτικής. Η συμβολή τους στην καταστολή του κινήματος είχε δώσει άλλο *«αέρα στα πανιά τους»*.

Διαπιστώσεις -Συμπεράσματα

Ο Πάγκαλος ήταν περισσότερο επιτελικός, ενώ ο Κονδύλης «κέρδισε τα γαλόνια του» στο πεδίο της μάχης. Αμφότεροι ανήκουν στην γενεά των στρατιωτικών που αισθανόντουσαν ταπεινωμένοι από την ήττα του 1897.

Ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος και η Επανάσταση στου Γουδή, αφύπνισε την εθνική συνείδησή και προκάλεσε την ανανέωση του πολιτικού προσωπικού και συνέβαλε στην «Μεγάλη Εξόρμηση» των Βαλκανικών Πολέμων, δυστυχώς όχι όμως δια της νομίμου οδού.

Τα μέλη του Σ.Σ πρωταγωνίστησαν στην συνέχεια στα περισσότερα στρατιωτικά κινήματα της περιόδου του μεσοπολέμου και κατέστησαν τον στρατό από «Εθνικό», σε πολιτευόμενο και ρυθμιστή των εξελίξεων.

Με την δικαιολογία της «Σωτηρίας της Πατρίδος» οι στρατιωτικές παρεμβάσεις κατέληξε να θεωρούνται αποδεκτές ενέργειες. Ανεξάρτητα από τα κίνητρα, κατέληγαν χωρίς καμία εξαίρεση στην νομή της εξουσίας από τους κινηματίες και τους ευνοούμενους αυτών. Η στάση των πολιτικών διευκόλυνε τις «παρεμβάσεις», όταν δήλωναν αδυναμία ή απροθυμία αντιμετώπισης δυσεπίλυτων εθνικών προβλημάτων.

Δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι, όσοι συμμετείχαν σε επιχειρήσεις επί μία δεκαετία (1912-22), ήσαν ήρωες στα μάτια του λαού. Οι στρατιωτικοί περιφρόνησαν τους πολιτικούς για δύο κυρίους λόγους. Οι θυσίες και οι κακουχίες του μετώπου δεν έγιναν ποτέ πλήρως αντιληπτές από τους περισσότερους πολιτικούς. Οι πολιτικές αποφάσεις δεν ελάμβαναν υπόψη τις στρατιωτικές ανάγκες, με οδυνηρά πολλές φορές αποτελέσματα.

Τα γεγονότα της περιόδου που πρωταγωνίστησαν ο Πάγκαλος με τον Κονδύλη είναι δύσκολο να εξηγηθούν με όρους λογικής. Τα αίτια πρέπει να αναζητηθούν στον ιδιαίτερο τρόπο που ως άτομα αντιλαμβανόμαστε την νομιμότητα, τα όρια των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων μας κατά την άσκηση των όποιων καθηκόντων μας. Η πορεία μας στο χρόνο είναι αποτέλεσμα των επιλογών μας και μόνο.

Αντιστράτηγος ε.α. Ιωάννης Κρασσάς

Ιαν 2022

ΤΕΛΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1] Η οικογένεια του Πάγκαλου είχε τις ρίζες της από την Μικρά Ασία. Η μητέρα του ήταν η Κατίγκω Χατζημελέτη, η οποία προέρχονταν από αρχοντική οικογένεια της Ελευσίνας. Τον βάπτισε ο Στρατηγός Τιμολέων-Βάσσος Μαυροβουνιώτης ήρωας της Κρητικής Επανάστασης του 1866.

[2] Προυσός, χωριό της Ευρυτανίας 29 χλμ νοτιοδυτικά του Καρπενησίου στα όρια με τον Νομό Αιτωλοακαρνανίας.

[3] Σαμάκοβο (σημερινό Demirkoy), βρίσκεται ανατολικά των Σαράντα Εκκλησιών(σημερινό Kirklareri), κοντά στα σύνορα με την Βουλγαρία.

[4] Οι 8 κατώτεροι αξιωματικοί ήσαν: Οι Υπλγοι(ΠΖ) Χρίστος Χατζημιχάλης και Θεόδωρος Πάγκαλος, οι Ανθλγοι(ΠΖ) Μιχαήλ Πάσσαρης και Γρηγόριος Φαληρέας, οι Ανθυπίλαρχοι Σωτήριος Ψύχας και Βασίλειος Πανάς, οι Ανθλγοι(ΜΧ) Ευθύμιος Κατσούλης και Δημήτριος Καθενιώτης. Μετά από λίγες ημέρες υπέγραψαν το πρωτόκολλο ο Λγος(ΠΖ) Κωνσταντίνος Σάρρος και ο Ανθλγος(ΠΖ) Περικλής Γεωργακόπουλος

[5] Την 10^η Ιουλ του 1908, η οργάνωση Τούρκων αξιωματικών υπό την επωνυμία «Ένωση-Πρόοδος», κήρυξε επανάσταση και επανέφεραν το καταργηθέν σύνταγμα του 1876, σκοπεύοντας στον φιλελεύθερο μετασχηματισμό και στον εκσυγχρονισμό του κράτους. Διεξήχθησαν εκλογές κατά τις οποίες εκλέχθηκαν εκπρόσωποι όλων των εθνοτήτων. Το κίνημα έληξε άδοξα μετά την αντεπανάσταση του στρατού της 31^{ης} Μαρτίου 1909. Η βουλή έκλεισε, ο Μωάμεθ Ε΄ ανήλθε στον θρόνο, ενώ υπουργοί συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν.

[6] Στον Ράλλη υπέβαλαν τις προτάσεις του ΣΣ : Ο Λοχαγός(ΠΖ) Ιωάννης Φικιώρης, ο Λοχαγός (ΠΒ) Κωνσταντίνος Γουβέλης και ο Υποπλοίαρχος Αλέξανδρος Χατζηκυριάκος.

[7] Ο Δημήτριος Ράλλης(1844-1921), απόγονος της σημαντικής Φαναριώτικης οικογένειας των Ράλληδων. Διετέλεσε 5 φορές Πρωθυπουργός της Ελλάδος. Ο υιός του Ιωάννης διετέλεσε κατοχικός πρωθυπουργός(Απρ 1943-Οκτ 1944), ενώ ο εγγονός του Γεώργιος διαδέχθηκε τον Κωνσταντίνο Καραμανλή στην Πρωθυπουργία το 1980(Μαι 1980-Οκτ 1981).

[8] 449 αξιωματικοί, 2.546 στρατιώτες, μικρή δύναμη ναυτών και 67 χωροφύλακες συγκεντρώθηκαν στο στρατόπεδο στου Γουδή (περιοχή Νοσοκομείου Παιδών), κατόπιν προσκλήσεως της οργάνωσης του Στρατιωτικού Συνδέσμου (Σ.Σ). Ο αρχηγός του στρατιωτικού κινήματος, Συνταγματάρχης (ΠΒ) Νικόλαος Ζορμπάς, επέδωσε διακήρυξη προς τον βασιλέα Γεώργιο Α΄, με το αίτημα της διορθώσεως της κακής καταστάσεως του κράτους και ειδικότερα του στρατού και του ναυτικού. Η κυβέρνηση του Δημητρίου Ράλλη στάθηκε ανίκανη να αντιμετωπίσει το κίνημα. Στην διακήρυξή του ο Σ.Σ δεν ζητούσε την κατάργηση της δυναστείας, μήτε την αντικατάσταση του βασιλέως, ούτε ακόμη τον σχηματισμό νέας κυβερνήσεως.

Τα Επιτεύγματα του Κινήματος του 1909

- i. Ο νέος άνεμος εθνικής φιλοδοξίας που έπνευσε στην Ελλάδα και προετοίμασε ηθικά τον λαό για την εξόρμηση των Βαλκανικών Πολέμων.
- ii. Η ανανέωση του πολιτικού σκηνικού με την πρόσκληση του Ελ. Βενιζέλου.
- iii. Η ενίσχυση του στόλου με το θωρηκτό Αβέρωφ, επί πρωθυπουργίας Μαυρομιχάλη.

- iv. Οι νόμοι περί στρατολογίας και εκπαίδευσης του στρατού.
- v. Η αναθεώρηση του συντάγματος, σύμφωνα με την μελέτη του Νικολάου Σαρίπολου (1876-1944) διαπρεπής δημοσιολόγος καθηγητής πανεπιστημίου, κυπριακής καταγωγής, υιός του επίσης συνταγματολόγου Νικ. Σαριπόλου.
- vi. Τα νομοθετήματα για την οικονομική εξυγίανση, έργο του Υποδιοικητού της Εθνικής Τραπέζης του Ιωάννου Βαλαωρίτου [(1855-1914) υιός του ποιητού Αριστοτέλους Βαλαωρίτου). Η ηθοποιός Ναταλία Δραγούμη είναι δισέγγονη του.

[9] Ο Βενιζέλος εκλέχτηκε για πρώτη φορά βουλευτής του ελληνικού κοινοβουλίου, ελθών πρώτος σε σταυρούς στην Αττικοβιοωτία, με φίλα προσκείμενους 20 βουλευτάς. Κανένα κόμμα δεν διέθετε την αυτοδυναμία για τον σχηματισμό κυβερνήσεως. Ο Γεώργιος Α΄ αντιλαμβανόμενος την επιθυμία των πολιτών για ανανέωση του πολιτικού σκηνικού, έδωσε την εντολή στον Βενιζέλο, ο οποίος, αφού έλαβε ψήφο εμπιστοσύνης ζήτησε από τον άνακτα την διάλυση της βουλής και την προκήρυξη εκλογών αμφιβάλλοντας για την ακλόνητη υποστήριξη των βουλευτών. Στις εκλογές της 11^{ης} Νοε 1910 απείχαν τα υπόλοιπα κόμματα, με αποτέλεσμα να εκλέξει ο Βενιζέλος 307 βουλευτάς επί συνόλου 362, με το νεοϊδρυθέν κόμμα των Φιλελευθέρων, πρωταγωνιστώντας έκτοτε στην πολιτική σκηνή για τα επόμενα 25 χρόνια.

[10] Ο Γεώργιος Χρηστάκης Ζωγράφος(Παρίσι 1863-Αθήνα 1920). Είχε καταγωγή από το Αργυρόκαστρο, διετέλεσε δύο φορές Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδος.

[11] Την 28^η Φεβρουαρίου 1914 ο Γεώργιος Ζωγράφος κήρυξε στο Αργυρόκαστρο την ίδρυση της «Αυτόνομης Δημοκρατίας της Βορείου Ηπείρου». Τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1912, Έλληνες εθελοντές, υπό την αρχηγία του Συνταγματάρχου της χωροφυλακής Σπύρου Σπυρομήλιου, απελευθέρωσαν την Χειμάρρα και την Κορυτσά. Στις διασκέψεις ειρήνης (Λονδίνου, Βουκουρεστίου) που επακολούθησαν των Βαλκανικών Πολέμων, τέθηκε το θέμα δημιουργίας Αλβανικού κράτους τόσο από την Ιταλία, όσο και από την Αυστροουγγαρία, για λόγους κυριαρχίας των επί της Αδριατικής. Το νέο κράτος θα περιελάμβανε στα όριά του όλο το τμήμα της ελληνικώτατης Βορείου Ηπείρου, μετά από συμφωνία που υπέγραψαν τα ενδιαφερόμενα κράτη στην Φλωρεντία (Δεκ. 1913). Η Τουρκία δεν είχε συμφωνήσει στην αναγνώριση της κυριαρχίας της Ελλάδος επί των νήσων του ανατολικού Αιγαίου (Μυτιλήνης, Χίου, Λήμνου, Σάμου, Ικαρίας). Την 13^η Φεβρ. 1914 οι πρέσβεις της Ρωσίας, Γερμανίας, Αυστροουγγαρίας, Γαλλίας, Ιταλίας και Ην. Βασιλείου, με διακοίνωσή τους μας έθεσαν προ ενός σκληρού διλήμματος. Η Ελλάδα είχε να επιλέξει μεταξύ της Βορείου Ηπείρου και των νήσων του Αιγαίου. Επί της ουσίας θα ασκούνταν πιέσεις επί της Τουρκίας για την αναγνώριση της ελληνικής κυριαρχίας. Ο πρωθυπουργός της Ελλάδος αποφάσισε να θυσιάσει την Βόρειο Ήπειρο, χάριν των νήσων. Οι Αλβανοί προσπάθησαν να καταλάβουν την Βόρειο Ήπειρο, αλλά υπέστησαν δεινή ήττα. Ακολούθησαν διαπραγματεύσεις με τον μετριοπαθή Αλβανό ηγεμόνα Γουλιέλμο Βίδ, οι οποίες κατέληξαν στην συμφωνία της Κέρκυρας την 17^η Μαΐου 1914. Βάσει της συμφωνίας παραχωρούνταν στις επαρχίες Αργυροκάστρου και Κορυτσάς ευρύτατα διοικητικά, εκπαιδευτικά και εκκλησιαστικά προνόμια, ως επίσης και ελευθερία χρησιμοποίησεως της ελληνικής γλώσσης.

[12] Την 17^η Αυγούστου 1916, μια ομάδα αξιωματικών οι οποίοι υπηρετούσαν στην Μακεδονία, με επικεφαλής τους: Συνταγματάρχη (ΙΠ) Παμικό Ζυμβρακάκη και Αντισυνταγματάρχη (ΠΒ) Κωνσταντίνο Μαζαράκη κυκλοφόρησαν μία επαναστατική προκήρυξη υπογράφοντας ως «Επιτροπή Έθνικής Άμυνας». Οι κινηματίες καλούσαν τον στρατό και τον λαό να επαναστατήσει κατά της κυβερνήσεως. Η κύρια αιτία του κινήματος αφορούσε την έξοδο της Ελλάδος στο πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ. Ως αφορμή επικαλέσθηκαν την αποσόβηση της παραδόσεως της Θεσσαλονίκης στους Σέρβους, μετά από απόφαση της γαλλικής κυβερνήσεως. Το κίνημα επικράτησε χάρη στην βοήθεια των γαλλικών στρατευμάτων. Οι μη προσχωρήσαντες σ' αυτό αξιωματικοί και οπλίτες εστάλησαν στην Αθήνα. Την 26^η Σεπ 1916, ο Βενιζέλος ανέλαβε την ηγεσία του κινήματος, ουσιαστικά μεν αυτός, τυπικά όμως ως μέλος της τριανδρίας με τους: Ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη και Στρατηγό Παναγιώτη Δαγκλή.

[13] Αντάντ ή «Εγκάρδια Συνεννόηση» (Entente Cordiale) ονομάζεται η συμμαχία μεταξύ Γαλλίας και Η. Βασιλείου κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στην οποία προσχώρησε κατόπιν και η Ρωσία.

[14] Κωνσταντίνος Νίδερ, γεννήθηκε στο Μεσολόγγι το 1865. Ήταν υιός του Βαυαρού φιλέλληνα στρατιωτικού ιατρού Φραγκίσκου Ξαβερίου Νίδερ. Αποφοίτησε από την στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων το 1887. Έλαβε μέρος

στον πόλεμο του 1897, τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-13, τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την Μικρασιατική Εκστρατεία 1919 -22. Ήταν ο Διοικητής του Α΄ Σώματος Στρατού πρώτα στην Ουκρανία και κατόπιν στην Μικρά Ασία έως το Μάιο του 1920.

[15] Την 04:55 της 30^{ης} Μαΐου 1918, τρία ελληνικά συντάγματα πεζικού εξόρμησαν με ακάθεκτη ορμή εναντίον των βουλγαρικών τμημάτων τα οποία αμύνονταν επί του υψώματος Σκρά ντι Λέγκεν,[15] (στο όρος Πάικο, βορειοδυτικά του Κιλκίς). Οι Έλληνες στρατιώτες κατέλαβαν σε 90 λεπτά την ισχυρά οργανωμένη τοποθεσία, η οποία αποτελούσε μία προεξέχουσα της βουλγαρικής γραμμής αμύνης. Οι απώλειες των ελληνικών στρατευμάτων ανήλθαν σε 607 νεκρούς και 2.204 τραυματίες, αξιωματικούς και οπλίτες, κυρίως από την μεραρχία Αρχιπελάγους, η οποία επωμίσθηκε το μεγαλύτερο βάρος της επιχειρήσεως. Η 5^η βουλγαρική μεραρχία που αμυνόταν της τοποθεσίας μέτρησε 1.100 νεκρούς και τραυματίες, ενώ συνελήφθησαν 1.782 αιχμάλωτοι. Οι γαλλικές απώλειες ανήλθαν σε 150 νεκρούς και τραυματίες.

[16] Την 3^η Μαρτίου 1918, οι μπολσεβίκοι υπέγραψαν με την Γερμανία την άνευ όρων συνθήκη ειρήνης στο Μπρεστ-Λιτόφσκ(Λευκορωσία), με την οποία απώλεσαν το 25% των εδαφών τους στην Ευρώπη. Οι Ρώσοι εκκένωσαν την Ουκρανία, η οποία ανεξαρτητοποιήθηκε. Μετά την παράδοση της Γερμανίας(11 Νοε 1918), οι δυνάμεις των μπολσεβίκων κινήθηκαν για την ανάκτηση της Ουκρανίας. Οι δυνάμεις της Αντάντ αποφάσισαν την ενίσχυση των ρωσικών δυνάμεων που πολεμούσαν τους μπολσεβίκους. Ο Βενιζέλος προκειμένου να άρει τις επιφυλάξεις των Γάλλων για τις βλέψεις της Ελλάδος, σχετικά με την Ιωνία και την Ανατολική Θράκη, τους προσέφερε το Α΄ Σώμα Στρατού(II και XIII Μεραρχίες Πεζικού, συνολικής δυνάμεως 24.000 ανδρών). Η ενέργειά του πέτυχε του σκοπού της.

[17] Ο Πάγκαλος για την εμπέδωση της πειθαρχίας εκτελούσε τους λιποτάκτες, ενώ προκάλεσε την ψήφιση νόμου σύμφωνα με τον οποίο, η κλοπή στρατιωτικού υλικού και ψευδής έκδοση υγειονομικών βεβαιώσεων για την απαλλαγή της στρατεύσεως, τιμωρούνταν δια της ποινής του θανάτου.

[18] Η «Επαναστατική Τριανδρία» υπάκουσε στις υποδείξεις της Αγγλικής Κυβερνήσεως, μέσω του Ελευθέριου Βενιζέλου που βρίσκονταν στο Παρίσι, για να αποφευχθεί η καταδίκη του σε θάνατο, η οποία αμέσως μετά ενέκρινε δάνειο προς την Ελλάδα. Ο Πρίγκιπας Ανδρέας με την οικογένεια αναχώρησαν από την Ελλάδα με το βρετανικό αντιτορπιλικό Καλυψώ και επέλεξαν ως τόπο διαμονής το Παρίσι, όπου έζησαν μέχρι το 1930.(βλέπε σχετικό άρθρο)

[19] Τρίγωνο του Κάραγατς: Εδαφική έκταση 22,5 χλμ² απέναντι από την Ανδριανούπολη δυτικά του ποταμού Έβρου.

[20] Οι δύο στρατηγοί είχαν την φήμη αρίστων αξιωματικών με πλούσια πολεμική δράση, συμμετείχαν στους Βαλκανικούς Πολέμους, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στην εκστρατεία στην Ουκρανία και στην Μικρασιατική Εκστρατεία. Αμφότεροι ακολούθησαν τον Βενιζέλο μετά το κίνημα της «Εθνικής Αμύνης». Κατά τον Α΄ΠΠ, ο Γαργαλίδης παρασημοφορήθηκε στο πεδίο της μάχης από τον Γάλλο διοικητή του μακεδονικού μετώπου Στρατηγό Ντ΄ Ανσέλμ με τον γαλλικό πολεμικό Σταυρό, ενώ από τον Γάλλο αρχιστράτηγο της στρατιάς της ανατολής Ντε Σπεραί, με το ανώτατο γαλλικό παράσημο της λεγεώνας της τιμής. Ως διοικητής του 35^{ου} Συντάγματος κατέλαβε αμυντικά οργανωμένες εχθρικές θέσεις, χωρίς την υποστήριξη πυροβολικού, κατά την τελική συμμαχική επίθεση τον Σεπ του 1918, στη περιοχή της Δοϊράνης. Τον Λεοναρδόπουλο οι συνάδελφοί του τον αποκαλούσαν σοφό λόγω της ευρυμάθειάς του. Ο Ζήρας ήταν γενναίος Αξιωματικός με πλούσια πολεμική δράση, είχε το προσωνύμιο του «Ηρωος του Λαχανά».

[21] Επικεφαλής των ταγματάρχων ήσαν ο Αντισυνταγματάρχης Παναγιώτης Παναγάκος, και οι Ταγματάρχες Αθανάσιος Πολύζος, Θεόδωρος Σκυλακάκης, Σωτήριος Σαραντόπουλος και Κωνσταντίνος Μανιαδάκης.

[22] Ο Μεταξάς τους επισήμανε ότι ο τρόπος δράσεως δεν συνιστά «επανάσταση» και τόνισε την σημασία ελέγχου της Αθήνας. Το κίνημα του 1935, η προσπάθεια καταλήψεως της εξουσίας το 1944 από το ΚΚΕ και το εγχείρημα του Κωνσταντίνου το 1969 απέτυχαν γιατί κινήθηκαν από την περιφέρεια προς την πρωτεύουσα.

[23] Την 15^η Νοεμβρίου 1923 το έκτακτο στρατοδικείο Αθηνών καταδίκασε σε θάνατο τους Υποστρατήγους Γεώργιο Λεοναρδόπουλο και Παναγιώτη Γαργαλίδη και τους Αντισυνταγματάρχες Αβράμμο και Νικολαρέα, με την κατηγορία τελέσεως στρατιωτικού κινήματος. Εκτός από τους επικεφαλής, δεκάδες άλλοι αξιωματικοί οι οποίοι

συμμετείχαν στο κίνημα καταδικάσθηκαν σε διάφορες ποινές. Με αφορμή το κίνημα ο Πλαστήρας έκανε εκκαθαρίσεις «αντικαθεστωτικών» στο στράτευμα, αποστρατεύοντας συνολικά 1.284 αξιωματικούς. Μεταξύ των απομακρυσθέντων ήσαν ο Αλέξανδρος Παπάγος, ο Ιωάννης Πιτσίκας, ο Βασίλειος Βραχνός, ο Γεώργιος Κοσμάς, ο Θεμιστοκλής Κετσέας κ.α. Οι θανατικές καταδίκες δεν εκτελέσθηκαν μετά από εκκλήσεις που έγιναν τόσο από το εσωτερικό, όσο και από το εξωτερικό. Ο Πάπας Πίος ΙΑ΄ ζήτησε να μην γίνουν εκτελέσεις. Επί κυβερνήσεως Παπαναστασίου το επόμενο έτος όλοι οι καταδικασθέντες αμνηστεύτηκαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

«Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό ΗΛΙΟΥ», Αθήνα 1951.

Γενικό Επιτελείο στρατού, **«Η Συμμετοχή τής Ελλάδος εις τόν Πόλεμον τοῦ 1918»**, Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, Αθήνα 1961.

Ιωάννης Μεταξάς, **«Το Προσωπικό του Ημερολόγιο»**, Εκδόσεις ΓΚΟΒΟΣΤΗΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Β.Ε.Ε, Αθήνα 1962.

Σπύρου Β. Μαρκεζίνη, **«Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος»**, ΠΑΠΥΡΟΣ ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ Α.Ε Αθήνα 1966.

Σόλων Νεοκλής Γρηγοριάδης, **«Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδος (1941-1974)»**, Αθήνα 1973, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Κ. ΚΑΠΟΠΟΥΛΟΣ.

«ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ», ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε., Αθήνα 1977.

Γρηγορίου Δαφνή, **«Η Ελλάς μεταξύ δύο πολέμων (1923-1940)»**, Εκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ. Αθήνα 1997.

Κωνσταντίνου Πυρομάγλου, **«Η Εθνική Αντίστασις»**, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα, 1998.

Heinz A. Richter, **«Η Ιταλο-γερμανική Επίθεση εναντίον της Ελλάδος»**, Αθήνα 1998, ΓΚΟΒΟΣΤΗΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Β.Ε.Ε.

«Εγκυκλοπαίδεια ΠΑΠΥΡΟΣ LAROUSSE BRITTANICA», Εκδοτικός οίκος ΠΑΠΥΡΟΣ, Αθήνα 2007.